

การศึกษาชื่อปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ

A Study of the Name of Prasat Hin in Sisaket Province

ธัญพงษ์ สารรัตน์

Thanyapong Sararat

ธีรวัฒน์ กันยาสาย

Teerawat Kanyasai

ภัทรพล จันทร์เพ็ญ

Pattarapon Chanpen

ทวีทรัพย์ ทวีชาติ

Thaweewat Thaweewat

ศุภกร เจริญผล

Supakorn Charoenphol

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Faculty of Education, Sisaket Rajabhat University

E-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 9 พฤศจิกายน 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 24 มิถุนายน 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 24 มิถุนายน 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ชื่อเฉพาะของโบราณสถานที่เป็นปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า จากการสำรวจโบราณสถานประเภทปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษพบว่า ในอาณาบริเวณบ้านเมืองจังหวัดศรีสะเกษในอดีต ซึ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรขอมโบราณ มีโบราณสถานหรือที่ปัจจุบันเรียกชื่อทั่วไปว่า “ปราสาท” อยู่เป็นจำนวนมากจนกลายเป็นคำขึ้นต้นของคำขวัญประจำจังหวัด คือ “แดนปราสาทขอม” และยังพบว่าลักษณะชื่อเฉพาะของปราสาทเหล่านี้เป็นชื่อที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ โดยลักษณะชื่อเฉพาะที่พบมากที่สุด คือ ชื่อสิ่งก่อสร้าง และรูปลักษณะจากโบราณวัตถุสถานของปราสาทขอม รองลงมาคือชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวกับแหล่งน้ำ และชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวกับบุคคล ชื่อบุคคล หรือกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนที่เป็นที่นิยมน้อยที่สุด คือ ชื่อทางภูมิศาสตร์ และพืชพรรณ แสดงให้เห็นว่า ลักษณะชื่อเฉพาะของ “ปราสาทหิน” ในจังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะที่หลากหลาย แต่ที่นิยมที่สุดคือการใช้ลักษณะของชื่อสิ่งก่อสร้างที่พบมาตั้งเป็นชื่อของปราสาทหิน

คำสำคัญ: ชื่อปราสาทหิน, จังหวัดศรีสะเกษ, ชื่อทางภูมิศาสตร์

ABSTRACT

This article aims to study, analyze and categorize the specific names of the ancient rock castles in Sisaket Province. The results showed that From the survey of ancient stone castles in Sisaket province, it was found that in the area of the city of Sisaket Province in the past which part of the area is under the influence of the ancient Khmer Empire There are many ancient monuments or what is now commonly called "Prasat". Until it became the beginning of the provincial motto, "Dan Prasat Khmer" and also found that the specific names of these castles are names that have meanings related to things. By nature, the most common name is building name and the appearance from the ancient artifacts of the Khmer castle, followed by a specific name that has a meaning about the water source and a specific name that has a meaning about a person, a person's name, or an ethnic group. The least popular part is Geographical names and vegetation show that Characteristics of the unique name of "Prasat Hin" in Sisaket Province have a variety of characteristics but the most popular is using the characteristics of the names of the buildings found to be the names of Prasat Hin Key words: Prasat Hin, Sisaket Province.

Keywords: Prasat Hin, Sisaket Province, Geographical names

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ร่องรอยหลักฐานทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์เป็นที่ยืนยันได้ว่าอารยธรรมเขมรโบราณนั้น มีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งในบริเวณภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สุภัทรดิศ ดิศกุล : 2535) ความเป็นมาของอาณาจักรเขมรโบราณเริ่มขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6 ซึ่งในขณะนั้น หลักฐานเอกสารของจีนเรียกบ้านเมืองในบริเวณนี้ว่าฟูนัน (จิตา สารยา : 2540) สันนิษฐานว่าฟูนันจะเป็น อาณาจักรแรกที่เจริญขึ้นภายใต้อิทธิพลอารยธรรมอินเดีย ศูนย์กลางของอาณาจักรแห่งนี้แต่เดิมเชื่อว่าอาจจะ อยู่แถบเมืองบาพนม เขตจังหวัดไพรเวงในปัจจุบัน ต่อมาได้ย้ายลงมาอยู่ที่เมืองอังกอร์บอเรีย ในเขตจังหวัดตาแก้ว รวมทั้งขยายอำนาจทางการเมืองออกไปได้ถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ (ยอร์ช เซเดส์: 2547)

จนกระทั่งในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 11 อาณาจักรฟูนันก็ล่มสลายลง หลักฐานจากจดหมายเหตุจีน ราชวงศ์ซุย (Sui) ทำให้ทราบว่าในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 12 เริ่มมีอาณาจักรเกิดขึ้นในนามว่าเจนละ เชื่อว่าเจนละ น่าจะเป็นบ้านเมืองซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของอาณาจักรฟูนันและอาจเคยอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองของ อาณาจักรฟูนันมาก่อน (จิตา สารยา: 2546) โดยแบ่งเป็นเจนละบกและเจนละน้ำ ต่อมา มีการสู้รบกันเอง จนกระทั่งสุดท้ายก็อาจถูกรุกรานจากศัตรูภายนอก ซึ่งเชื่อกันว่าน่าจะเป็นศัตรูที่มาจากเกาะชวาหรือสุมาตรา ในที่สุดบ้านเมืองก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้มารุกรานจากภายนอก จนกระทั่งราวกลางพุทธศตวรรษที่ 14 อาณาจักรเขมรโบราณก็เข้าสู่ยุคเมืองพระนคร ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์เขมรโบราณ (อภิรักษ์ สังเคราะห์: 2544) ซึ่งพระราชอาณาจักรในยุคเมืองพระนครนี้ตั้งมั่นอยู่ในบริเวณพื้นที่ของจังหวัด

เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ในปัจจุบัน ทั้งนี้ได้ค้นพบร่องรอยหลักฐานทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นอักษรอยู่เป็นจำนวนมากในบริเวณนี้ แม้ในบางช่วงเวลาอาจมีการย้ายเมืองหลวงออกไปจากเมืองพระนครเดิมไปตั้งยังพื้นที่อื่น แต่ก็ยังเป็นเพียงเวลาสั้นๆ เพราะสุดท้ายก็ย้ายเมืองหลวงกลับมาตั้งเมืองพระนครตามเดิม (อภินันท์ สงเคราะห์ : 2544) และความรู้เรื่องของยุคเมืองพระนครได้ดำเนินมาอีกยาวนานจนกระทั่งถึงราวๆ ต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เมืองพระนครจึงถูกทิ้งร้างไป สาเหตุหลักน่าจะมาจากการรุกรานของอยุธยา อาณาจักรที่เจริญขึ้นมาใหม่แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา รวมระยะเวลาความรู้เรื่องของเมืองพระนครเกือบ 600 ปี (ศรีศักร วัลลิโภดม: 2535)

ภายหลังการละทิ้งเมืองพระนคร หลักฐานที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารเขมรแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์ที่ขึ้นมาปกครองบ้านเมืองคงจะมีความพยายามที่จะฟื้นฟูอาณาจักรขึ้นมาใหม่ แต่ก็ไม่ได้ยิ่งใหญ่เหมือนเช่นในอดีต อีกทั้งราชธานีก็ไม่ได้อยู่ที่เมืองพระนครดังเดิม หากแต่ย้ายราชธานีลงไปทางใต้ของประเทศอยู่หลายแห่ง จนสุดท้ายในปี พ.ศ. 2408 ก็ได้ย้ายราชธานีอยู่ที่กรุงเทพมหานครตลอดจนถึงปัจจุบัน (ชิบตี บัวคำศรี: 2547)

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่อดีตมา อาณาจักรโบราณมีความรู้เรื่องยาวนานอย่างต่อเนื่อง โดยช่วงที่รุ่งเรืองที่สุดนั้นเป็นช่วงเวลาที่ราชธานีของอาณาจักรเขมรโบราณมาตั้งมั่นอยู่ที่บริเวณเมืองพระนคร ซึ่งในปัจจุบันก็คือบริเวณที่เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดเสียมเรียบ และแผ่อิทธิพลมาถึงดินแดนแถบภาคอีสานใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดศรีสะเกษที่ถือว่าเป็นบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างมาก ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ที่รุ่งเรืองนี้ นอกจากร่องรอยหลักฐาน เช่น บ้านที่ชาวต่างชาติ ประติมากรรมรูปเคารพ ศิลารีก และหลักฐานชิ้นสำคัญที่สุดที่แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาและอิทธิพลของอาณาจักรเขมรในดินแดนไทย นั่นคือ แหล่งโบราณสถานที่ปรากฏหลงเหลืออยู่ในประเทศกัมพูชาและประเทศใกล้เคียงที่ยังเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ในอดีตของอาณาจักรเขมรโบราณได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะปราสาทหินถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อคนในพื้นที่อีสานใต้เป็นอย่างมาก พิจารณาได้จากคำขวัญประจำจังหวัดศรีสะเกษที่ได้ผนวกเอาคำว่า “ปราสาท” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความภาคภูมิใจ เป็นคำขวัญประจำจังหวัด สะท้อนและยืนยันถึงความสำคัญของปราสาทหินที่มีอิทธิพลต่อคนและสังคมในพื้นที่อย่างชัดเจน จึงเลือกนำเสนอให้เป็นที่ยื่นชมและภาคภูมิใจของจังหวัด นอกจากนี้คำขวัญยังยืนยันในความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมด้วย เช่น “หลากหลายวัฒนธรรม” เป็นต้น

จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดหนึ่งในพื้นที่อีสานใต้ มีร่องรอยหลักฐานทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตที่ได้รับอิทธิพลจากเขมรเมืองพระนคร เห็นจากชื่อคำขวัญและตราประจำจังหวัดของศรีสะเกษที่เคยเป็นรูปปราสาทพระวิหาร (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรกัมพูชา) และถูกเปลี่ยนมาเป็นรูปปราสาทปรางค์กูในภายหลัง ดังนั้น พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษจึงเต็มไปด้วยทะเลปราสาทที่เปรียบได้กับพุกามหรือทะเลเจดีย์นั่นเอง และสำหรับหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ยังคงหลงเหลือมาจนถึง ณ ปัจจุบัน หรือที่เรียกว่าแหล่งโบราณสถาน เช่น แหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น กำแพงเมืองปราสาทหิน เป็นต้นนั้น มีร่องรอยในวัฒนธรรมเขมรหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนี้ก็ยังคงมีการสืบทอดวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมต่อเนื่องมาจนถึงในปัจจุบัน และภายหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ได้เริ่มมีการสำรวจและขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณสถานโดยกรมศิลปากร โดยการสำรวจและ

ขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณสถานเหล่านี้จะมีการบันทึกเกี่ยวกับชื่อสถานที่ต่างๆ ไว้เป็นหลักฐานด้วย พบว่าการสำรวจและขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณสถานในระยะเริ่มต้นนี้ ข้อมูลบางแห่งยังให้ผลที่ได้ไม่ตื้นัก และการสำรวจและขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณสถานยังคงมีการดำเนินการเรื่อยมา เนื่องจากมีการค้นพบแหล่งโบราณสถานใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง และมีการระบุชื่อปราสาทหินที่พบอย่างชัดเจน รวมถึงมีการทำประวัติการบูรณะหรือรายงานการบูรณะ รวมถึงแผนที่แหล่งโบราณสถาน และถูกต้องพิมพ์เผยแพร่จำนวน 13 แห่งดังนี้

ข้อมูลเหล่านี้ สันนิษฐานว่าการตั้งชื่อเฉพาะของสถานที่ๆ ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมเขมรโบราณมีวิธีการที่หลากหลาย น่าจะมาจากสภาพแวดล้อม ชื่อพรรณพืชที่อาจมีชุกชุมในบริเวณนั้น สภาพทางธรรมชาติ และตำนานประจำถิ่น แต่อย่างไรก็ตามพบว่า ลักษณะชื่อเฉพาะของสถานที่ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากชื่อเฉพาะของสถานที่ในอาณาจักรเขมรโบราณอยู่ด้วย เช่น ในปัจจุบันไม่นิยมใช้ภาษาสันสกฤตในการตั้งชื่อเฉพาะของสถานที่ นอกจากนี้ยังพบประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่ง กล่าวคือลักษณะของชื่อโบราณสถานในปัจจุบันนั้นพบว่ามีชื่อเฉพาะที่เป็นภาษาปัจจุบัน เช่น ปราสาทสระกำแพงใหญ่ แต่ถ้าเป็นภาษาเขมรโบราณในจารึกจะระบุชื่อว่า “ศรีพุกทเศศวร” ซึ่งเป็นชื่อโบราณวัตถุในปราสาท แต่ในปัจจุบัน คือ ลักษณะของสภาพแวดล้อมจากข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชื่อของศาสนสถานและโบราณสถานบางแห่งยังคงมีร่องรอยของชื่อสถานที่ที่ปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน เพราะฉะนั้น การศึกษาค้นคว้าชื่อเฉพาะของสถานที่ในศิลาจารึกเขมรโบราณกับชื่อเฉพาะของสถานที่ในปัจจุบัน อาจสามารถช่วยเชื่อมโยงชื่อศิลาจารึกกับตำแหน่งของศาสนสถานบางแห่งในปัจจุบันได้

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชื่อปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษพบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษา แต่มีงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง คือ งานของสรเชต วรรคามวิชัย (2561) เรื่อง “การสร้างปราสาทหินในอีสานใต้” งานของกวิณวัฒน์ หิรัญบุรณะ (2563) เรื่อง “ร่องรอยของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 23” งานของสำลี ศรีปัญญา (2544) เรื่อง “รวมศาสนสถานโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ” งานของสำนักโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 นครราชสีมา (2541) เรื่อง “โบราณสถานในเขตจังหวัดศรีสะเกษ” งานของสมัย สุทธิธรรม (2537) เรื่อง “ปราสาทสระกำแพงใหญ่” งานของสัมฤทธิ์ ศรีบุรณ์ (2539) เรื่อง “แหล่งศิลปกรรมจังหวัดศรีสะเกษ” งานของภราดร ศรีปัญญา (2546) เรื่อง “ปราสาทสระกำแพงใหญ่ : เทวาลัยเมืองสุดลอำเภอบาตร” งานของอนันต์ พงษ์ภาค (2526) เรื่อง “ปราสาทกำแพงใหญ่ ตำบลกำแพง อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ” และงานเชิงสารคดีของภราดร ศรีปัญญา ได้แก่ ภราดร ศรีปัญญา และคณะ (2557) เรื่อง “ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ” งานของภราดร ศรีปัญญา และคณะ (2557) เรื่อง “ปราสาทบ้านโนนธาตุ อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ” งานของภราดร ศรีปัญญา และคณะ (2558) เรื่อง “ปราสาทสระกำแพงน้อย อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ” และงานของภราดร ศรีปัญญาและคณะ (2560) เรื่อง “ปราสาทบ้านตามจาน อำเภอปรังคัง จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น ซึ่งงานกลุ่มนี้ทำให้เข้าใจถึงลักษณะของปราสาทหินในพื้นที่อีสานใต้ และเป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนสถานประเภทปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ และงานของสินทรัพย์ ยืนยาว (2555) เรื่อง “ตำนานปราสาทหิน: ความหมายและการสร้างอุดมการณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสานใต้” และงานของสินทรัพย์ ยืนยาว (2557) เรื่อง “ผู้หญิงในตำนานปราสาทหินในพื้นที่อีสานใต้” ซึ่งงานกลุ่มนี้ทำให้ทราบถึงชื่อ

ของปราสาทหินที่สัมพันธ์กับตำนานท้องถิ่น และกลุ่มงานที่ว่าด้วยเรื่องแนวคิดการตั้งชื่อบ้านนามเมือง เช่น งานของจินตนา ยอดยิ่ง (2519) ที่ได้ศึกษา “ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ที่กล่าวว่า ชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีที่มา คือ ส่วนใหญ่จะตั้งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่น ตั้งตามลักษณะภูมิประเทศ ชื่อต้นไม้ ชื่อแม่น้ำลำคลองหนองห้วย ชื่อตำบลและหมู่บ้านบางแห่งได้มาจากตำนานซึ่งมีลักษณะเป็นนิทานชาวบ้านที่เล่าสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมว่าเป็นใคร ลักษณะตำนานจะมีเนื้อเรื่องสัมพันธ์กับชื่อตำบลและหมู่บ้าน ตำบลและหมู่บ้านหลายแห่งตั้งชื่อตามวัด ชื่อเหล่านี้ตั้งขึ้นใหม่ภายหลังเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ประชาชนในท้องถิ่น และมีตำบลและหมู่บ้านบางแห่งที่ตั้งชื่อตามถิ่นฐานเดิมที่ย้ายมาเช่นเดียวกับงานของวิศวะ อุดมเดชานัต (2550) เรื่อง “การศึกษาวัฒนธรรมทางภาษา : กรณีชื่อหมู่บ้านนามเมืองอำเภอขุนยี่ และอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ และงานของไพฑูรย์ ปิยปรกรณ์ (2518) เรื่อง “ภูมินามการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิเคราะห์รูปแบบทางภูมิศาสตร์ของนามทั่วไป” ที่อาศัยข้อมูลจากแผนที่ภูมิศาสตร์ประกอบ คือ มีการจำแนกกลุ่มนามทั่วไปของภูมินามที่สำคัญ ได้แก่ หนอง โนน ห้วย กุด นา โคก ดอน วัง ท่า ซับ และ ป่า การกระจายของกลุ่มนามทั่วไปโดยการลงตำแหน่งที่ตั้งบนแผนที่ของนามทั่วไป หนอง โนน และห้วย ลักษณะสำคัญที่บ่งบอกที่มาของนามทั่วไป ได้แก่ แหล่งน้ำ ที่ดอน ลักษณะภูมิประเทศ พืชพรรณธรรมชาติและอาชีพ ซึ่งงานกลุ่มนี้ทำให้แนวทางของการวิเคราะห์ชื่อสถานที่ในท้องถิ่น เช่นเดียวกับงานของอภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2522) ที่ใช้หลักเกณฑ์การเลือกตั้งบ้านและการตั้งชื่อบ้านในภาคอีสานในหนังสือเรื่อง “ภูมิศาสตร์ชนบท” สรุปได้ว่า ชาวอีสานมีเกณฑ์เลือกทำเลที่ตั้งบ้านคล้ายกับภาคอื่นๆ โดยคำนึงถึงสิ่งสำคัญต่อไปซึ่งสัมพันธ์กับชื่อปราสาทหินในศรีสะเกษก็คือแหล่งน้ำ หนอง สระ มีต้นไม้ เช่น ไทร เป็นต้น และงานวิจัยของ ทรงธรรม ปานสฤณ (2554) เรื่อง “การศึกษาชื่อสถานที่ในอาณาจักรเขมร” และงานของ ทรงธรรม ปานสฤณ (2554) เรื่อง “ชื่อปราสาทหินในจังหวัดเสียมเรียบ” ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการวิจัยในครั้งนี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจอยากที่จะศึกษาดูความหมายชื่อเฉพาะของปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดและความนิยมของการตั้งชื่อเฉพาะในท้องถิ่นเพื่อเป็นประโยชน์ในการต่อยอดองค์ความรู้ในมิติการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ชื่อเฉพาะของปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษโดยอิงตามกลุ่มความหมาย

3. ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาจะเก็บข้อมูลชื่อปัจจุบันของปราสาทหินจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากรายงานการสำรวจของกรมศิลปากร ที่กล่าวเฉพาะในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

4. ขั้นตอนการวิจัย

1. ค้นหาและรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นเบื้องต้น
2. ค้นหาและรวบรวมชื่อสถานที่จากศิลาจารึกและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรายชื่อปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ

3. เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ คือ แหล่งน้ำ เรื่องเล่าในท้องถิ่นของชุมชนรอบปราสาท

4. เรียบเรียงผลการวิเคราะห์

5. สรุปผลและข้อเสนอแนะ

5. ผลการวิจัย

คำว่า “ปราสาท” นำมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต หมายถึง สิ่งปลูกสร้างชั้นสูง เป็นที่ประทับของเทพเจ้าเหล่าเทวดาและองค์ราชาพระมหากษัตริย์ (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง: 2547) ซึ่งปราสาทถือเป็นจุดรวมในการจัดกิจกรรมทางศาสนา โดยส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ส่วนยอดเป็นการจำลองภูเขา มียอดแหลมและลาดระดับงามและประณีต มีห้องศักดิ์สิทธิ์ คือ ห้องใต้ยอดภูเขาเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ศิวลึงค์ หรือเทวรูปที่สำคัญที่สุด ทางฮินดูเรียกว่า ครรภคฤหะ ส่วนห้องประกอบพิธีจะเป็นห้องโถงที่ผู้เข้าร่วมพิธีจะทำกิจกรรมร่วมกันหลายคน และส่วนประกอบอื่นๆ เช่น ระเบียงคด ปรangkูปแบบและทรงต่างๆ เป็นองค์ประกอบเพิ่มเติมขึ้นอยู่ด้วยความพร้อมและจุดมุ่งหมายอื่นๆ โดยมีหินทรายเป็นวัตถุดิบในการสร้างปราสาท มีคติในการสร้างมาจากอารยธรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หรือศาสนาพุทธมหายาน ที่แพร่กระจายมาแถบลุ่มน้ำชีและแม่น้ำมูลที่ต้องอยู่บนที่ราบสูงในเขตภาคอีสานของประเทศไทยในปัจจุบัน อิทธิพลความเชื่อดังกล่าวนี้อีกถูกถ่ายทอดออกมาจากคติความเชื่อกลายมาเป็นศาสนสถานที่สำคัญและจำต้องได้ ซึ่งบรรดาศาสนสถานดังกล่าวก็คือปราสาทขอมนั่นเอง การสร้างดังกล่าวนี้เป็นการจำลองเขาไกรลาส และสืบเนื่องที่บริเวณดังกล่าวนี้ไม่มีภูเขาสูง ชนชาวพื้นเมืองจึงนิยมสร้างปราสาทขึ้นบนที่ราบบ้างและบนยอดภูเขาบ้าง ซึ่งยอดของเทวาลัยนั้นมีลักษณะเป็นยอดปลายแหลม โดยใช้หินทรายที่มีอยู่ในพื้นที่นี้เป็นวัตถุดิบหลักในการสร้างปราสาทขอมซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำเรียกชื่อสถานที่ถือเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งจะสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของตน โดยชื่อสถานที่เหล่านี้จัดเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นที่สำคัญในการบ่งบอกและสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานได้เป็นอย่างดี ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิประเทศในพื้นที่นั้นๆ ได้ (คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย: 2560) ซึ่งในการศึกษาเชิงภูมิศาสตร์พบว่าการปรากฏของชื่อทั่วไปจะเป็นดัชนีที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการวิเคราะห์ลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน เพราะชื่อทั่วไปที่มีลักษณะปรากฏซ้ำๆ กันเป็นจำนวนมากอย่างมีนัยสำคัญของพื้นที่หนึ่งๆ จะเป็นตัวบ่งบอกลักษณะเฉพาะที่แตกต่างของพื้นที่นั้นๆ (ไพฑูรย์ ปิยะปรณ: 2531) เช่น ถ้าพบว่าในพื้นที่นั้นมีคำเรียกชื่อทั่วไปที่เกี่ยวกับแหล่งน้ำที่ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากกว่าชื่อทั่วไปประเภทอื่นๆ ก็จะสามารถแสดงให้เห็นว่าในพื้นที่นั้นๆ จะมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่เกี่ยวกับแหล่งน้ำหรือลำน้ำมากกว่าที่จะมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นแบบที่ราบ หรือเป็นภูเขา เป็นต้น ซึ่งข้อมูลจากการค้นพบแหล่งโบราณคดีในจังหวัดสระบุรีทั้งหมด 13 ปราสาทหิน โดยแยกตามอำเภอที่พบได้ดังนี้

- อำเภอกันทรลักษ์ 2 แห่ง
- อำเภอชุมพวง 2 แห่ง
- อำเภอชุมพวง 2 แห่ง
- อำเภอปักธงชัย 1 แห่ง

- อำเภอปรางค์กู่ 2 แห่ง
- อำเภอไพรบึง 1 แห่ง
- อำเภอห้วยทับทัน 1 แห่ง
- อำเภออุทุมพรพิสัย 2 แห่ง

ตารางที่ 1 ที่ตั้งปราสาทในจังหวัดศรีสะเกษ

ตารางแสดงที่ตั้งปราสาทในจังหวัดศรีสะเกษ			
ชื่อปราสาท	บ้าน	ตำบล	อำเภอ
ปราสาทโดนตวล	ภูมิซรอล	เสาธงชัย	กันทรลักษ์
สลูปคู่ (เกี่ยวข้องกับการสร้างปราสาท)	-	เสาธงชัย	กันทรลักษ์
ปราสาทบลั้งก์ขุขันธ์	แตระ	ห้วยเหนือ	ขุขันธ์
ปราสาทตาเล็ง	ปราสาท	ปราสาท	ขุขันธ์
ปราสาทตำหนักไทร	ตำหนักไทร	บักดอง	ขุนหาญ
ปราสาทภูฝ้าย	ภูฝ้าย	ภูฝ้าย	ขุนหาญ
ปราสาทภูสมบุรณ์	หนองคู	เปือย	บึงบูรพ์
ปราสาททามจาน (สมอ)	ทามจาน	สมอ	ปรางค์กู่
ปราสาทปรางค์กู่	กู่	กู่	ปรางค์กู่
ปราสาทเยอ	ปราสาทเยอ	ปราสาทเยอ	ไพรบึง
ปราสาทบ้านปราสาท	ปราสาท	ปราสาท	ห้วยทับทัน
ปราสาทสระกำแพงน้อย	กลาง	ขะยุง	อุทุมพรพิสัย
ปราสาทสระกำแพงใหญ่	สระกำแพงใหญ่	สระกำแพงใหญ่	อุทุมพรพิสัย

อัญพนธ์ สารรัตน์ และ ภัทธพล จันทร์เพ็ญ รวบรวม
ธีรวัฒน์ กันยาสาข ออกแบบ

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลจากการจัดทำแผนที่และทะเบียนแหล่งโบราณสถาน นอกจากจะได้ประโยชน์ทางด้านโบราณคดีแล้วยังพบว่าโบราณสถานปรากฏในแผนที่และทะเบียนแหล่งโบราณสถานในจังหวัดศรีสะเกษเหล่านี้มีระบุชื่ออย่างเป็นระบบและชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งในบรรดาโบราณสถานถูกค้นพบในจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนมากจะพบอยู่บริเวณตอนใต้ของจังหวัดเพราะอยู่ใกล้เคียงกับประเทศกัมพูชาทางตอนเหนือ และโบราณสถานส่วนหนึ่งในจำนวนที่ค้นพบเหล่านี้มีรูปแบบลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมทรงอาคาร ซึ่งบางแห่งยังคงมีสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์และบางแห่งอาจหลงเหลือแต่เพียงในส่วนฐานของศาลาอาคาร มักจะรู้จักกันดีโดยมีการกำหนดชื่อทั่วไปของโบราณสถานประเภทนี้ว่า “ปราสาท” หรือ “ปราสาทหิน” ซึ่งคำว่า “ปราสาท” เป็นที่มาจากภาษาสันสกฤต มีความหมายว่า เรือนมียอดเป็นชั้นๆ สำหรับเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินหรือเป็นที่ประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (เชษฐ ติงสฤษดิ์, 2555) แต่สำหรับโบราณสถานที่เราเรียกว่าปราสาทหินที่ถูกพบในจังหวัดศรีสะเกษ ไม่ใช่เป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้าเมือง แต่จะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานรูปเคารพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยอาศัยหลักฐานจากภาพสลักรูปแบบอาคารที่ปรากฏตามปราสาทหินต่างๆ รวมถึงจารึกที่เสาประดับกรอบ

ประตู่ ซึ่งคำว่า “ปราสาท” นี้มีหลักฐานว่าพบอยู่ในศิลาจารึกมาตั้งแต่สมัยก่อนพระนคร (Pre-Angkorian Period) จนมาถึงในสมัยพระนคร (Angkorian Period) (บังอร ปิยะพันธุ์, 2547)

สืบเนื่องมาจากการที่เมืองศรีสะเกษมีลักษณะทางกายภาพใกล้เคียงกับประเทศกัมพูชาเพียงเขาพนมดงรักกัน ทำให้พบร่องรอยของโบราณประเภทที่เรียกว่าปราสาทอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งปราสาทเหล่านี้เมื่อมีการสำรวจและขึ้นทะเบียนแล้ว พบว่าชื่อของปราสาทที่ถูกเรียกและบันทึกลงในทะเบียนโบราณสถานนั้นเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยปกติลักษณะการตั้งถือนาม ถือนามเป็นการกำหนดให้เกิดความแตกต่างเบื้องต้นอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพื่อที่จะเรียกหาหรือบ่งถึงสถานที่ต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างเฉพาะเจาะจง โดยการตั้งชื่อเรียกสถานที่ในแต่ละท้องถิ่น อาจเป็นผลเกี่ยวเนื่องมาจากทำเลที่ตั้ง (สมศักดิ์ สิริสันติสุข, 2528) ซึ่งคนในท้องถิ่นนั้นจะเป็นผู้กำหนดตั้งขึ้นตามภูมิปัญญาความคิดของตนโดยมีความหมายหรือมีประวัติความเป็นมาที่อาจสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ หรือวัฒนธรรมรวมถึงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นๆ (ธิดา สาระยา, 2529) ดังนั้น ข้อมูลชื่อของปราสาทที่ถูกบันทึกจากการสำรวจและขึ้นทะเบียนโบราณจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมาก และอาจทำให้ทราบถึงลักษณะที่สำคัญของท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของภูมิประเทศ วัฒนธรรม รวมไปถึงประวัติของท้องถิ่นนั้นด้วย (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2550) ซึ่งชื่อเฉพาะเหล่านี้ยังเป็นเรื่องที่สามารถไปขยายให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพของชื่อทั่วไปของชื่อเฉพาะว่ามีสภาพเป็นอย่างไร เช่น ภูเขา อาจแสดงให้เห็นว่าปราสาทนั้นอยู่ใกล้หรือบนภูเขา เช่น ปราสาทภูฝ้าย

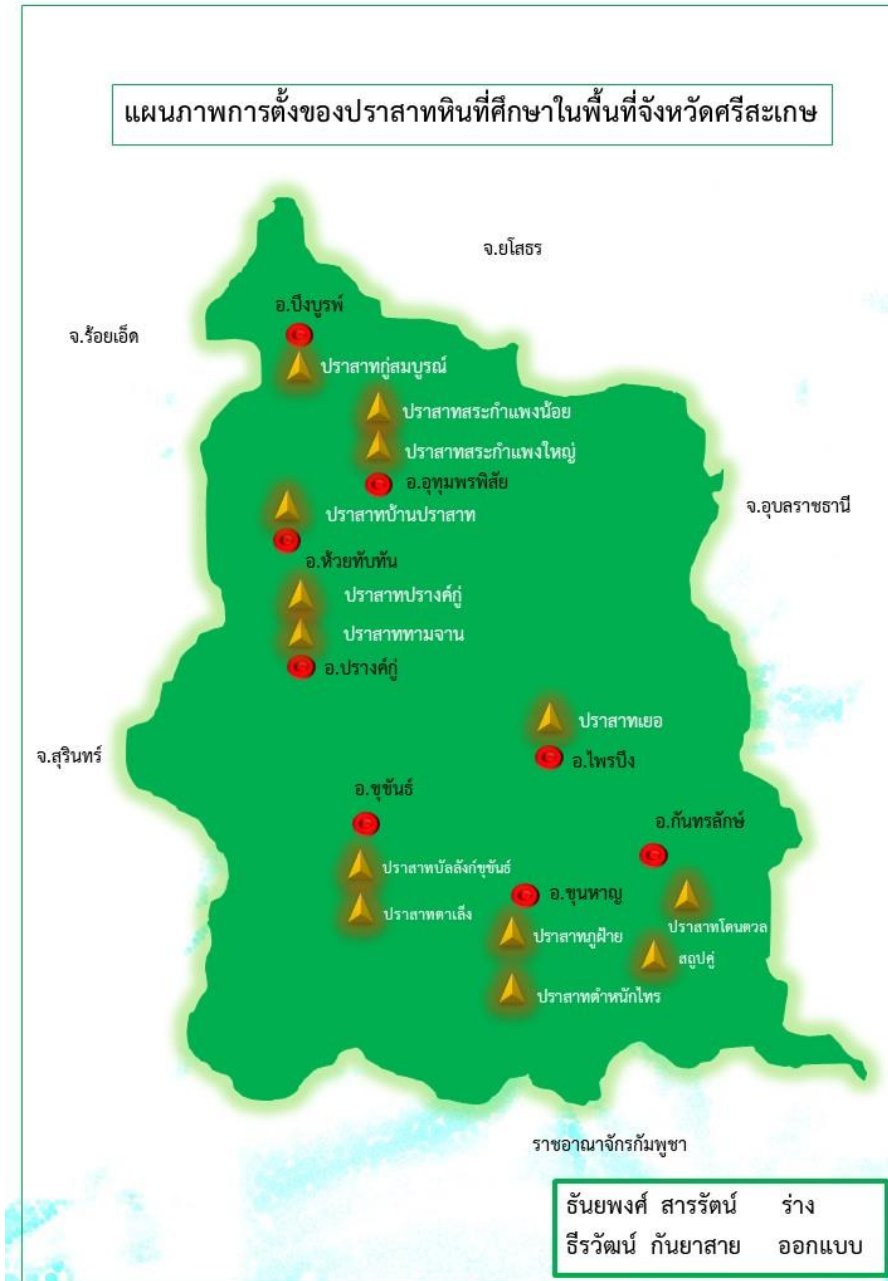
ชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์-พืชพรรณ มีทั้งหมด 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 15.38 คือ ปราสาทภูฝ้าย และปราสาททามจาน

ชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับบุคคลและชื่อบุคคลหรือกลุ่มชาติพันธุ์ มีทั้งหมด 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 23.76 คือ ปราสาทโดนตวล ปราสาทตาเล็ง และปราสาทเยอ

ชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวกับแหล่งน้ำ มี 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 23.76 คือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทกุสมบูน (หนองคุ) และปราสาทสระกำแพงน้อย

ชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งก่อสร้าง มี 5 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 38.46 คือ สลุปคู่ปราสาท บัลลังก์ขุนันท์ ปราสาทบ้านปราสาท ปราสาทปรังค์กู และปราสาทตำหนักไทร

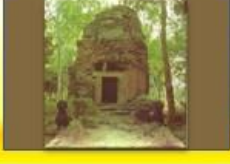

ภาพที่ 1 แผนที่ที่ตั้งปราสาทในจังหวัดศรีสะเกษ

ที่มา: ผู้วิจัย

ตารางที่ 2 รายชื่อและภาพปราสาทในจังหวัดศรีสะเกษ 1

ตารางรายชื่อและภาพปราสาทในจังหวัดศรีสะเกษ	
ชื่อปราสาท	ภาพ
1. ปราสาทโดนตวล	
2. สถูปคู่	
3. ปราสาทบัลลังก์ขุนธ	
4. ปราสาทตาเล็ง	
5. ปราสาทตำหนักไทร	
6. ปราสาทภูฝ้าย	
7. ปราสาทภูสมบูรณ์	
ฉันทพงศ์ สารรัตน์ รวบรวม ธีรวัฒน์ กันยาสาย ออกแบบ	

ที่มา: ผู้วิจัย

ตารางที่ 3 รายชื่อและภาพปราสาทในจังหวัดศรีสะเกษ

ตารางรายชื่อและภาพปราสาทในจังหวัดศรีสะเกษ (ต่อ)	
ชื่อปราสาท	ภาพ
8. ปราสาททามจาน (สมอ)	
9. ปราสาทปรางค์กู๋	
10. ปราสาทเยอ	
11. ปราสาทบ้านปราสาท	
12. ปราสาทสระกำแพงใหญ่	
13. ปราสาทสระกำแพงน้อย	

ฉันทพงศ์ สารรัตน์ รวบรวม
ธีรวัฒน์ กันยาสาย ออกแบบ

ที่มา: ผู้วิจัย

พบว่าลักษณะของชื่อเฉพาะของปราสาทนั้นมีมากที่สุดเป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับชื่อสิ่งก่อสร้าง เพราะพบมากถึง 5 ชื่อ ซึ่งอาจต่างจากพื้นที่อื่นๆ ที่ให้ภาพความหมายจากภูมิศาสตร์แวดล้อมเป็นสำคัญ รองลงมา คือ ชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวกับชื่อบุคคล และชื่อบุคคลหรือกลุ่มชาติพันธุ์ และชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวกับแหล่งน้ำ และสิ่งแวดล้อมใกล้เคียง มี 3 ชื่อ ส่วนชื่อเฉพาะของชื่อปราสาทที่มีน้อยที่สุด คือ ชื่อเฉพาะที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์และพืชพรรณต่างๆ

สำหรับชื่อเฉพาะของชื่อปราสาทนั้น ยังพบอีกว่าชื่อบางชื่อไม่ได้เป็นคำๆ เดียว แต่ก็ลักษณะเป็นคำประสม ซึ่งคำประสมเหล่านี้พบอยู่ในหลายหมวดหมู่ เช่น ภูมิศาสตร์ สิ่งก่อสร้าง บ้านเมือง แหล่งน้ำ เป็นต้น โดยมีคำหลักเป็นคำที่มีความหมายอย่างอื่นมาขยาย ทั้งนี้คำที่มาประสมก็มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสถานที่ด้วย โดยคำที่ขยายนี้มีทั้งมีความหมายเกี่ยวข้องกับพืชพรรณ สัตว์ คำคุณศัพท์ หรือแม้แต่คำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์เหมือนกัน เช่น

ภูฝ้าย แสดงถึงที่ตั้งของปราสาทที่อยู่บนภูเขาที่อุดมด้วยต้นฝ้าย และเป็นที่ตั้งของภูเขาไฟในยุคตีกดาบรรพ์ และแวดล้อมไปด้วยเนินเตี้ยๆ คล้ายภูเขาจำนวนมาก

สถูปคู่ แสดงถึงลักษณะสิ่งก่อสร้างที่มีคู่กัน เป็นสถูปคู่ 2 องค์ สร้างด้วยหินทราย เป็นแท่งสี่เหลี่ยมสูง 4.2 เมตร ยอดมน ข้างในมีโพรงบรรจุสิ่งของ

บัลลังก์ขุนันท์ แสดงถึงสิ่งก่อสร้าง คือ โบราณวัตถุ ทรงบัลลังก์ คือ ฐานที่มั่นคงแข็งแรง ส่วนขุนันท์ คือ อำเภที่ตั้ง

ทามจาน แสดงถึงที่ตั้งของปราสาทที่อยู่ในบริเวณของทาม คือ แหล่งน้ำของคนอีสานที่เต็มไปด้วยดอกทองกวาวหรือดอกจาน

สระกำแพงน้อย แสดงถึงขนาดของปราสาทที่มีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับปราสาทสระกำแพงใหญ่ที่มีทั้งสระน้ำขนาดเล็กและก้อนศิลาแลง

สระกำแพงใหญ่ แสดงถึงขนาดของปราสาทที่มีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับปราสาทสระกำแพงน้อยที่มีสระน้ำขนาดใหญ่ และก้อนศิลา และอิฐที่ใช้ก่อสร้างปราสาทจำนวนมาก

ตำหนักไพร แสดงถึงที่ตั้งของปราสาทที่ตั้งอยู่ท่ามกลางป่าต้นไพร และอาจเป็นศูนย์กลางของชุมชนในที่นี้คือ ตำหนักของผู้นำชุมชนที่อยู่กลางชุมชนหรือเมือง

บ้านปราสาท ชื่อนี้เป็นคำที่เป็นความหมายในตัว คือ ปราสาทตั้งอยู่ที่บ้านปราสาทอันมีที่มาของชื่อจากศาสนสถานแห่งนี้นั่นเอง

ภูสมบุรณ์ (หนองคุ) แสดงถึงปราสาทที่มีความสมบูรณ์จากการบูรณะ และมีหนองน้ำอยู่ด้านข้าง

ปรางค์ภู มีความหมายในตัว คือ ตั้งอยู่ที่อำเภอปรางค์ภู อันมีที่มาจากชื่อศาสนสถานแห่งนี้นั่นเอง

ส่วนชื่อเฉพาะของปราสาทบางแห่ง อาจมีที่มาจากเรื่องราวของนิทานพื้นบ้าน เช่น ปราสาทโดนตวล และปราสาทตาเล็ง ที่มีนิทานพื้นบ้านและมีชื่อบุคคลที่เชื่อมโยงเป็นเครือญาติสัมพันธ์กัน เป็นชุดความคิดเรื่องผู้หญิงกับการเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำ เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม ซึ่งการเลือกให้ความสำคัญต่อผู้หญิงจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นแนวความคิดของสังคมที่ “ผู้หญิงเป็นใหญ่” เมื่อครั้งอดีต และปราสาทเยอ ที่ตั้งอยู่ที่ตำบลปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง ซึ่งเป็นชุมชนชาวเยอ แสดงให้เห็นว่า นิทานหรือเรื่องเล่าแต่โบราณของท้องถิ่น

รวมถึงบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นมีความเกี่ยวพันและส่งผลกระทบต่อชื่อเฉพาะของปราสาทในจังหวัดศรีสะเกษด้วยเช่นกัน

ดังที่ได้กล่าวตั้งแต่ตอนต้นถึงหลักการที่ว่าชื่อสถานที่อาจเป็นผลเกี่ยวเนื่องมาจากการเลือกทำเลที่ตั้งคนในท้องถิ่นนั้นจะเป็นผู้กำหนดตั้งขึ้นตามภูมิปัญญานึกคิดของตนโดยมีความหมายหรือมีประวัติความเป็นมาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ หรือวัฒนธรรม รวมถึงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นๆ ผ่านสิ่งก่อสร้างต่างๆ ทำให้ทราบถึงลักษณะร่องรอยที่สำคัญของท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของภูมิประเทศ วัฒนธรรม รวมไปถึงประวัติของท้องถิ่นและบุคคลที่ตั้งถิ่นฐานอีกด้วย และจากการศึกษาชื่อเฉพาะของปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถสรุปได้ว่าชื่อเฉพาะของปราสาทต่างๆ เป็นไปตามหลักการดังกล่าว คือ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงร่องรอยในอดีตของภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในปัจจุบันอาจไม่หลงเหลือร่องรอยเหล่านั้นแล้ว

6. บทสรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาลักษณะของชื่อเฉพาะของปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นชื่อเฉพาะของสถานที่ในสมัยปัจจุบัน โดยเก็บข้อมูลจากชื่อเฉพาะของสถานที่ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยในอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรเขมรโบราณ โดยผลการศึกษาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ ซึ่งอิงตามกลุ่มความหมายพบว่า ชื่อเฉพาะของสถานที่ประเภทปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะเกี่ยวข้องกับสิ่งก่อสร้างและรูปลักษณะจากโบราณวัตถุสถานของตัวปราสาทเอง รองลงมา คือ ชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวกับบุคคลและชื่อบุคคลหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนที่เป็นที่นิยมน้อยที่สุด คือ ชื่อทางภูมิศาสตร์และพืชพรรณ แต่อย่างไรก็ดีชื่อเฉพาะแต่ละชื่อของปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษยังแฝงความหมายเกี่ยวกับพืชพรรณ เช่น ทามจาน ตาหนักไพร ภูฝ้าย และแหล่งน้ำที่มีพืชพรรณอยู่มาก แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ของอาณาบริเวณบ้านเมืองศรีสะเกษตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่เอื้อประโยชน์แก่การเกิดขึ้นของพืชพรรณต่างๆ ดังนั้น การนำชื่อของพืชพรรณต่างๆ เหล่านี้มาใช้เป็นชื่อเฉพาะของสถานที่ก็คือนำมาจากพืชพรรณในสภาพแวดล้อมที่พบเห็นของท้องถิ่น หรือพื้นที่ในบริเวณนั้นเช่นกัน ส่วนชื่อเฉพาะในด้านของลักษณะทางภูมิศาสตร์ แหล่งน้ำ สิ่งก่อสร้าง และบุคคลหรือชื่อบุคคล ชื่อสิ่งก่อสร้าง เช่น ลักษณะการวางรูปแบบสถาปัตยกรรม โบราณวัตถุที่โดดเด่น และความสัมพันธ์กับชื่อปราสาทหินและชื่อบ้านนามเมืองยังคงมีความสำคัญและมีความโดดเด่น และลักษณะชื่อเฉพาะที่เป็นลักษณะทางภูมิศาสตร์และแหล่งน้ำนั้น แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ที่โดดเด่นของพื้นที่เหล่านั้น สอดคล้องกับงานของสุวิไล เปรมศรีรัตน์ และสุขมาวดี ขำหิรัญ (2521) ที่ศึกษาชื่อหมู่บ้านของอำเภอเมืองสุรินทร์ พบว่า การตั้งชื่อหมู่บ้านนั้นมาจากสิ่งแวดล้อมและโลกทัศน์ของชาวบ้านในเขตนั้น ได้แก่ การตั้งชื่อตามชื่อต้นไม้ การตั้งชื่อตามสัตว์ การตั้งชื่อตามลักษณะพื้นที่ และภูมิประเทศ การตั้งชื่อตามบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านนั้น การตั้งชื่อตามสิ่งที่คนสร้างขึ้น การตั้งชื่อตามสิ่งแปลกๆ สิ่งเด่นๆ หรือลักษณะบางประการนอกจากนี้ ส่วนลักษณะของชื่อเฉพาะที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือชื่อของบุคคลนั้น ก็แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบุคคลโดยชื่อบุคคลเหล่านั้นอาจเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในพื้นที่หรืออาจเป็นบุคคลแรกๆ ที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่และได้รับการยกย่องจนนำเอาชื่อของบุคคลนั้นไปใช้เป็นชื่อเฉพาะของสถานที่ และถูกเรียกต่อๆ กันมาจนปัจจุบัน ดังนั้น ในกรณีนี้

เกิดมีการตั้งหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ แนวโน้มของการตั้งชื่อสถานที่คงจะมีความนิยมการตั้งชื่อสถานที่ให้มีความหมายอิงจากสภาพแวดล้อมของพื้นที่ เช่น พรรณพืช แหล่งน้ำ ชาติพันธุ์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์นั่นเอง โดยลักษณะของการตั้งชื่อปราสาทล้วนมีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการตั้งชื่อของชื่อบ้านนามเมืองด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2529) เรื่อง “ชื่อบ้านนามเมืองในภาคใต้” ที่ได้กล่าวถึงการตั้งชื่อบ้านนามเมืองในภาคใต้ไว้ สรุปได้ว่า ชื่อบ้านนามเมืองในภาคใต้ส่วนใหญ่สะท้อนถึงสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรในท้องถิ่น โบราณคดี ความเชื่อ และวัฒนธรรมด้านอื่นๆ เพื่อพิจารณาชื่อบ้านที่มีมาในอดีต และงานของวนิดา ตรีสินธุรส (2531) เรื่อง “ชื่อบ้านนามเมืองในเขตอำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา” ที่กล่าวว่าชื่อบ้านนามเมืองกับสภาพทางแวดล้อมในด้านทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการตั้งชื่อบ้านตามแหล่งน้ำ ตามลักษณะภูมิประเทศ ตามชื่อพันธุ์ไม้ ตามมงคลนาม ตามสิ่งก่อสร้าง ตามทิศทางบอกที่ตั้ง ตามความเชื่อ ตามอาชีพ นอกจากนี้ชื่อบ้านนามเมืองยังสะท้อนให้เห็นภาพรวมของชุมชนในด้านสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมอันทำให้เข้าใจถึงพื้นฐานในด้านความคิดความเชื่อในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี

7. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้อาจเป็นประโยชน์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เข้าใจบริบททางกายภาพที่สัมพันธ์กับชื่อปราสาทได้มากขึ้นผ่านการศึกษาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ชื่อเฉพาะของปราสาทหินในจังหวัดศรีสะเกษ และการศึกษาครั้งนี้อาจเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาในพื้นที่อื่นๆ หรือศาสนสถานประเภทอื่นๆ ต่อไป เพราะจำนวนปราสาทหินในประเทศไทยมีอยู่จำนวนมากจึงควรได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เพราะการศึกษาในครั้งนี้มีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่เพียง 1 จังหวัดที่มีความสำคัญในฐานะแดนปราสาทขอม โดยการศึกษาครั้งต่อไปจึงต้องขยายให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีปราสาทหิน และศึกษาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และพื้นที่ เนื่องจากจะเห็นความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรมชัดเจนมากกว่าพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้

บรรณานุกรม

- กวิวันฉน์ หิรัญบุรณะ. (2563). ร่องรอยของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 23. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏฯ. 5(3) (ตุลาคม - มกราคม): 1-13.
- จินตนา ยอดยิ่ง. (2519). ประวัติของชื่อตำบลแหลมหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบรรณารักษ์, ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เชษฐ ติงสยกุล. (2565). ปราสาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เซเคส์ ยอร์ช. (2547). ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน. แปลโดย ปัญญา บริสุทธิ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ทรงธรรม ปานสุก. (2554). การศึกษาชื่อสถานที่ในอาณาจักรเขมร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาเขมร, ภาควิชาภาษาตะวันออก, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ทรงธรรม ปานสุกณ. (2554). **ชื่อปราสาทหินในจังหวัดเสียมเรียบ**. วารสารดำรงวิชาการ. 45(2) (กรกฎาคม - ธันวาคม): 181-199.

บังอร ปิยะพันธุ์. (2547). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ธิดา สาระยา. (2540). **รัฐโบราณในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ธิดา สาระยา. (2547). **อาณาจักรเจนละ : ประวัติศาสตร์อีสานโบราณ**. กรุงเทพฯ: มติชน.

จีปดี บัวคำศรี. (2547). **ประวัติศาสตร์กัมพูชาสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). **นานมาแล้วในท้องถิ่น มีตำนาน นิทาน และเรื่องเล่า**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพฑูรย์ ปิยะปกรณ์. (2538). **ภูมินามการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิเคราะห์รูปแบบทางภูมิศาสตร์ของนามทั่วไป**. วารสารภูมิศาสตร์. 20(3)(ธันวาคม): 17-30.

ภราดร ศรีปัญญา. (2546). **ปราสาทสระกำแพงใหญ่: เทวาลัยเมืองสตุกอำเภอบัวลาย**. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

ภราดร ศรีปัญญา และคณะ. (2557). **ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อำเภอบัวลาย จังหวัดศรีสะเกษ**. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

_____. (2557). **ปราสาทบ้านโนนธาตุ อำเภอยะชุมนุ้ม จังหวัดศรีสะเกษ**. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

_____. (2558). **ปราสาทสระกำแพงน้อย อำเภอบัวลาย จังหวัดศรีสะเกษ**. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

_____. (2560). **ปราสาทบ้านทามจาน อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ**. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2547). **ปราสาทขอมในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน.

วนิดา ตรีสินธุรส. (2534). **ชื่อบ้านนามเมืองในเขตอำเภอโขงเจียม จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วิศเวท อุดมเดชาณัติ. (2550). **การศึกษาวัฒนธรรมทางภาษา: กรณีชื่อบ้านนามเมืองอำเภอยะชุมนุ้มและอำเภอยะชุมนุ้ม จังหวัดศรีสะเกษ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, ภาควิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2547). **ชื่อบ้านนามเมือง**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2535). **กรุงศรีอยุธยาของเรา**. กรุงเทพฯ: มติชน.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2528). **สังคมวิทยาชนบท: วิธีการวิจัยทฤษฎีและการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทไทย**. ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมัย สุทธิธรรม. (2537). **ปราสาทสระกำแพงใหญ่**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สัมฤทธิ์ ศรีบุณย์. (2529). **แหล่งศิลปกรรมจังหวัดศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ: ศรีสะเกษการพิมพ์.

สรเชต วรรณวิชัย. (2561). **การสร้างปราสาทหินในอีสานใต้**. วารสารวามัญองแหกรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์. 5(2)(กรกฎาคม - ธันวาคม): 59-66.

สุเทพ สุนทรเณสัช. (2540). **มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และสุชุมาวดี ขำหิรัญ. (2531). **ชื่อหมู่บ้านของอำเภอเมืองสุรินทร์**. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล.

สินทรัพย์ ยืนยาว. (2555). **ตำนานปราสาทหิน: ความหมายและการสร้างอุดมการณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสานใต้**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย (กลุ่มวรรณคดี), ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สินทรัพย์ ยืนยาว. (2557). **ผู้หญิงในตำนานปราสาทหินพื้นที่อีสานใต้**. วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์. 1(3)(กันยายน-ธันวาคม): 47-64.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2529). “ชื่อบ้านนามเมืองในภาคใต้” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 3**. หน้า 982-985. กรุงเทพฯ: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2535). **ศิลปะขอม**. กรุงเทพฯ: ชุรสภา.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 นครราชสีมา. (2541). **โบราณสถานในเขตจังหวัดศรีสะเกษ**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

สำลี ศรีปัญญา. (2544). **รวมศาสนสถานโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ**. อุบลราชธานี: วิทยาการพิมพ์.

อนันต์ พงษ์ภาค. (2526). **ปราสาทกำแพงใหญ่ ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์, ภาควิชาโบราณคดี, คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อภิรักษ์ สงเคราะห์. (2544). **สถาบันกษัตริย์เขมรโบราณจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 11**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, ภาควิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2522). **ภูมิศาสตร์ชนบท**. มหาสารคาม: ภาควิชาภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.